

Handreiking 'PTA/OER' doorlopende leerroute vmbo-mbo

bijlage bij de bouwsteen 'Examinering'

In een doorlopende leerroute vmbo-mbo is er sprake van één gezamenlijk onderwijsprogramma vmbo-mbo. De nieuwe '[Wet doorlopende leerroutes vmbo-mbo](#)'¹ maakt het mogelijk om de examinering van dit onderwijsprogramma binnen deze leerroute als vmbo en mbo samen op te pakken. In de bouwsteen '[examinering](#)' leest u meer over de wettelijke kaders, de ruimte en de belangrijkste randvoorwaarden voor examinering in een doorlopende leerroute. De nieuwe wet regelt **dat het bevoegd gezag van de school voor voortgezet onderwijs samen met het bevoegd gezag van de school voor beroepsonderwijs voor de gehele doorlopende leerroute vmbo-mbo het onderwijsprogramma en de examinering per leerjaar samen beschrijven**². Het uitgangspunt daarbij is dat dit vorm krijgt in één geïntegreerd document. In de bouwsteen examinering wordt dit document 'PTA/OER' genoemd³. Om scholen hierbij te ondersteunen is deze handreiking ontwikkeld⁴.

Voor de herkenbaarheid en praktische toepasbaarheid binnen het vmbo en mbo is het 'PTA/OER' in deze handreiking opgesplitst in een handreiking OER (deel 1) en een handreiking PTA/examenplan (deel 2). Deze twee delen hangen echter onlosmakelijk met elkaar samen; de uitwerking van beide delen vormt samen één geïntegreerd document.

De formats uit deel 1 kunnen scholen gebruiken voor het ontwikkelen van een gezamenlijke OER: beschrijving onderwijs- en examenregeling vmbo-mbo en een gezamenlijk examenreglement vmbo-mbo. Het format uit deel 2 kunnen scholen gebruiken om in samenhang hiermee een gezamenlijk PTA/examenplan vmbo-mbo voor de doorlopende leerroute te ontwikkelen. Hiermee kan het bevoegd gezag van de scholen voor vmbo en mbo invulling geven aan hun wettelijk verplichting om voor de gehele doorlopende leerroute vmbo-mbo het onderwijsprogramma en de examinering per studiejaar op hoofdlijnen te beschrijven. Het is niet verplicht om deze formats te gebruiken. Het is aan de school om een passend format te ontwikkelen en te kiezen. Hierin moeten de in de wet doorlopende leerroutes, de in het examenbesluit voortgezet onderwijs (hierna EBVO) genoemde verplichte PTA-onderdelen voor het vmbo en de in het Examen- en kwalificatiebesluit beroepsopleidingen WEB verplichte onderdelen voor het mbo aan de orde komen⁵.

Aanvullend op deze handreiking wordt in samenwerking met scholen het gezamenlijke document met voorbeelden uitgewerkt en gepubliceerd op de website van Sterk Beroepsonderwijs.

Inleiding

Wat zijn de wettelijke kaders voor een gezamenlijke examinering vmbo-mbo?

Deel 1

OER en examenreglement vmbo-mbo

- Inhoud en functie van een OER
- Format voor een gezamenlijke OER (onderwijs- en examenregeling vmbo-mbo)
- Format gezamenlijk examenreglement vmbo-mbo

Deel 2

Het PTA/examenplan vmbo-mbo

- Het tien-stappenplan naar één PTA/examenplan vmbo-mbo
- Een format voor een PTA/Examenplan vmbo-mbo

Deel 3

Bronnen en links

¹ Wet van 20 mei 2020 tot wijziging van onder meer de Wet op het voortgezet onderwijs, de Wet educatie en beroepsonderwijs voor de versterking van het beroepsonderwijs, door het wettelijk mogelijk maken van doorlopende leerroutes vmbo-mbo.

² Artikel WEB 8.5a.9 en WVO 10b.13.

³ Naast dit document stemmen de samenwerkende scholen zaken rond de onderwijskundige- en organisatorische inrichting van de doorlopende leerroute af binnen een samenwerkingsovereenkomst.

⁴ Deze handreiking gaat uit van de reguliere situatie en houdt geen rekening met de examenmaatregelen van 2021 ten gevolge van de situatie rond COVID-19.

⁵ Zie: voor het vmbo: Eindexamenbesluit VO en het mbo: Examen- en kwalificatiebesluit beroepsopleidingen WEB

Wat zijn de wettelijke kaders voor een gezamenlijke examinering vmbo-mbo?

Wet doorlopende leerroute

Het wettelijk kader rond de doorlopende leerroutes kent twee varianten:

- De doorlopende leerroute
- De geïntegreerde leerroute

Binnen een doorlopende leerroute halen jongeren⁶ in principe zowel het vmbo- als mbo-diploma. Binnen de geïntegreerde leerroute (vmbo-basis naar mbo niveau 2) is het voor de vo- en mbo school echter mogelijk om af te zien van het eindexamen vmbo. Het is hierbij wel van belang dat in het onderwijsprogramma alle vmbo-stof behandeld wordt, het is de keuze aan de school wanneer en hoe dit wordt aangeboden.

De school is verantwoordelijk voor de vormgeving van het schoolexamen⁷. Dit krijgt vorm in een gezamenlijk PTA/examenplan. Het is hierbij van belang te benadrukken dat het PTA in het vmbo alleen het schoolexamen betreft en daarmee 50% van de examinering van het onderwijsprogramma. De andere 50% van het vmbo examen bestaat uit een centraal examen, waarvan de inhoud, de vorm, de weging en de afnameperiode landelijk worden bepaald. Naast het schoolexamen kent het mbo voor Engels (voor niveau 4) en Nederlands een centraal examen.

Het PTA/examenplan geeft een overzicht en beschrijving van alle summatieve⁸ examens binnen de doorlopende leerroute vmbo-mbo en laat zien aan welke diploma-eisen de jongeren moeten voldoen. Er is ruimte om de volgorde in de examinering vmbo- en mbo-examenonderdelen af te wisselen in de tijd. Het hoeft niet volgordelijk. Bij de ontwikkeling van het PTA/examenplan gelden een aantal uitgangspunten:

- Jongeren kunnen tot en met het 3e jaar van de doorlopende leerroute (eerste jaar mbo) nog vakken uit het vmbo afsluiten/examineren (en hebben daarmee dus een jaar langer de tijd om het vmbo examen af te ronden).
- Jongeren kunnen vanaf het eerste jaar (derde jaar vmbo) van de doorlopende leerroute het mbo-programma volgen en afsluiten.

- In het 'PTA/OER' moet aangegeven worden welke delen van het onderwijsprogramma en welke delen van de examens onderdeel zijn van het vmbo dan wel onderdeel zijn van de mbo-opleiding. Als een onderdeel zowel vo- als mbo-onderwijs betreft, dan worden de delen uitgesplitst en wordt aangegeven welk deel wat betreft.
- In één schoolexamen kunnen zowel vmbo- als mbo-eisen worden geëxamineerd. Het behaalde cijfer geldt dan zowel voor het vmbo- als mbo-onderdeel. Hierbij moet wel duidelijk aangegeven worden welke vmbo-examenprogramma onderdelen en welke mbo kwalificatie eisen hiermee worden getoetst.

Specifiek voor de geïntegreerde route:

- In de geïntegreerde route is het mogelijk om delen of de gehele vmbo-examinering achterwege te laten. Daarbij is het wél van belang dat in het onderwijsprogramma alle vmbo-stof behandeld wordt. In het geïntegreerde PTA/examenplan worden alléén die programmaonderdelen opgenomen die de jongere afsluit met een examen.
- Het onderwijsprogramma als geheel (de wel én de niet geëxamineerde onderdelen) wordt op hoofdlijnen beschreven in de onderwijsregeling van de OER (zie deel 1b).

Wettelijke eisen voor diplomering vmbo (alle leerwegen vmbo)

Om in aanmerking te komen voor een vmbo-diploma moet de jongere voldoen aan alle eisen ten aanzien van de samenstelling van het vakkenpakket en de examinering in het vmbo (school- én centraal examen). Het gaat daarbij per leerweg om een gemeenschappelijk deel en per gekozen profiel om verschillende vakken in het profiel- en vrije deel:

- Gemeenschappelijk deel: 5 algemeen vormende vakken, te weten Nederlandse taal, Engelse taal, kunstvakken incl. kunstzinnige vorming (CKV), maatschappijleer en lichamelijke opvoeding (BB, KB, GL, TL) en het profielwerkstuk (alleen GL/TL).

⁶ In het vmbo wordt gesproken over 'leerling', in het mbo over 'student', bij de communicatie over de doorlopende leerroute is gekozen voor 'jongeren'

⁷ In deze handreiking spreken we van een schoolexamen voor zowel vmbo als mbo. In de context van het mbo heet dit een instellingsexamen. Het is een examen dat door de school is vastgesteld en wordt afgenomen.

⁸ Onder summatieve toetsen verstaan wij alle toetsen die het programma op afsluitend niveau beoordelen en meewegen in het eindcijfer voor een vak/programma onderdeel.

- Profieldeel: 1 beroepsgericht profielvak en 2 algemeen vormende vakken (BB, KB en GL) of 2 algemeen vormende vakken (TL)
- Vrije deel: 4 beroepsgerichte keuzevakken (BB en KB) of 2 beroepsgerichte keuzevakken en 1 algemeen vormende vak (GL) of 2 algemeen vormende vakken (TL)
- Hiernaast is LOB een verplicht onderdeel van het vmbo programma dat een leerling afsluit met een loopbaandossier volgens het PTA van de school.

De algemeen vormende vakken (avo) worden afgesloten met een schoolexamen én een centraal examen. Het beroepsgerichte profielvak met een centraal examen (CSPE) en naar keuze van de school een schoolexamen. De beroepsgerichte keuzevakken, maatschappijleer, kunstvakken en lichamelijke opvoeding worden afgesloten met een schoolexamen. Daarbij moeten de vakken lichamelijke opvoeding en kunstvakken met een 'voldoende of goed' worden afgesloten. De overige vakken worden met een cijfer afgesloten.

Bij de school- en centrale examinering zijn de landelijk vastgestelde examenprogramma's op www.examenblad.nl leidend. De verdeling van de stof over het school- en centraal examen volgt uit de examenprogramma's, maar de manier waarop de school het schoolexamen vervolgens vormgeeft, is aan de school zelf. De school bepaalt de vorm, weging en normering van het schoolexamen (zie voor meer informatie de regeling examenprogramma's voortgezet onderwijs). Dit legt de school per vak vast in een PTA. De normering van het centraal examen wordt landelijk bepaald. De [slaag-zakregeling vmbo](#) maakt onderdeel uit van het Eindexamenbesluit VO⁹ en staat daarmee landelijk vast.

Wettelijke eisen voor diplomering MBO

Wat er aan het eind van de mbo-opleiding wordt verwacht aan kennis, vaardigheden en beroepshouding om hun diploma te behalen, staat beschreven in landelijk vastgestelde kwalificatiedossiers en keuzedelen. Mbo-scholen richten op basis hiervan hun examens in. Om in aanmerking te komen voor een mbo-diploma moet de jongere aan de volgende diploma-eisen voldoen:

- Beroepsgerichte eisen inclusief wettelijke vereisten (kerntaken uit het kwalificatiedossier)
- Generieke eisen taal & rekenen: een oordeel per onderdeel volgens de eisen die geldend zijn voor het betreffende cohort. Daarbij wordt Nederlands en Engels gedeeltelijk centraal geëxamineerd.
- Loopbaan en Burgerschap: voldaan hebben aan gestelde inspanningsverplichting door de opleiding.

⁹ Zie artikel 49 van het Eindexamenbesluit VO.

¹⁰ In dit document spreken we van een schoolexamen, in de context van het mbo heet dit een instellingsexamen. Het is een examen dat door de school is vastgesteld en wordt afgenomen.

- Beroepspraktijkvorming (bpv): met goed gevolg hebben afgesloten waarbij het oordeel van het leerbedrijf is betrokken.
- Keuzedelen: voldoen aan de keuzedeelverplichting en aan de eisen betreffende de [slaag-/zakregeling](#) keuzedelen.

De verplichte onderdelen PTA/examenplan vmbo-mbo

In een gezamenlijk PTA/examenplan wordt per vak/programmaonderdeel van de leerroute opgenomen:

- De te beoordelen kwalificatie-eisen uit het mbo en de eindtermen/deeltaken uit de vmbo examenprogramma's die onderdeel uitmaken van het geïntegreerde onderwijsprogramma vmbo-mbo.
 - Daarbij neemt de school minimaal alle verplichte schoolexamenonderdelen op en kan hierbij aanvullend eigen keuzes maken.
- Welke examens specifiek onderdeel zijn van het vmbo-programma dan wel onderdeel zijn van de mbo-opleiding.
- Welke examens geïntegreerde vmbo- en mbo programmaonderdelen van de doorlopende leerroute examineren. Let op: Indien een examen zowel vmbo- als mbo-eisen betreft, dan wordt aangegeven welke onderdelen van het vmbo-examenprogramma en welke onderdelen van de mbo-kwalificatie hiermee worden beoordeeld.
- Per schoolexamen¹⁰
 - Het type examenvorm - praktijkexamen, schriftelijke toets etc.
 - De duur van het examen.
 - De inhoud van het schoolexamen.
 - De periode of tijdvakken van afname.
 - De wijze waarop het eindcijfer/-resultaat van het schoolexamen tot stand komt (weging per examen).
- Of een examen naast een schoolexamen ook een centraal examen kent.
- Een belangrijke aanvullende eis aan het PTA is dat duidelijk en herleidbaar moet worden aangegeven welke toetsen zorgen voor de afsluiting van welke onderdelen van de examenstof. Daarbij moet duidelijk worden en ook onderscheiden worden welke toetsen bijdragen aan de afsluiting van:
 - De examenstof van het examenprogramma die verplicht is om af te sluiten in het schoolexamen;
 - De examenstof van het examenprogramma die verplicht is om af te sluiten in het centraal examen, maar waarvoor de school kiest om die ook mee te nemen in het schoolexamen;
 - De examenstof die is gekozen, ter afsluiting in het schoolexamen, door het bevoegd gezag vanuit eigen visie en doelstellingen.

Het PTA/examenplan is een hulpmiddel bij het samenstellen en ontwikkelen van een betrouwbare en dekkende toetsing en examinering voor de doorlopende leerroute. Het maakt transparant wat er geëxamineerd wordt, hoe een jongere zich hierop kan voorbereiden en hoe het eendoordeel tot stand komt. Dit is belangrijke informatie voor de jongere (en zijn ouders). Het geeft tevens houvast voor toets constructeurs, vaststellers en examencommissieleden.

Het PTA moet vóór 1 oktober worden ingediend in het internetschooldossier (ISD) bij de inspectie en worden verstrekt aan de jongere die de doorlopende leerroute volgt. Naast het PTA moeten scholen (vmbo én mbo) een examenreglement vaststellen. Dit document moet net als het PTA vóór 1 oktober worden ingediend bij de inspectie. Zie hiervoor deel 1c van deze handreiking.

OER en examenreglement vmbo-mbo

a. Inhoud en functie van een OER

De OER staat in het mbo voor 'onderwijs- en examenregeling'. Het is een regeling waarin een school de programmering van de onderwijsactiviteiten, inclusief de examinering, verantwoordt en vastlegt. In de examenregeling staat informatie die de examenkandidaat nodig heeft om de examens te kunnen afleggen, gebaseerd op het examenplan en -reglement. Voor de gezamenlijke OER vmbo-mbo kan het format deel 1b een basis vormen voor de beschrijving van het onderwijsprogramma en de examinering op hoofdlijnen. Een specifiekere uitwerking van het onderwijsprogramma kunnen de vmbo-school en de mbo-school uitwerken in vakwerk-/onderwijsplannen/studiewijzers. Dit maakt geen deel uit van deze handreiking. Voor de specifiekere uitwerking van de examinering kunnen de scholen verwijzen naar het gezamenlijke PTA/examenplan vmbo-mbo (zie voor een format deel 2 van deze handreiking).

Naast een OER is zowel het vmbo als het mbo verplicht een examenreglement op te stellen. Het examenreglement beschrijft de in acht te nemen voorschriften bij de examinering; van inschrijving tot en met diplomering. De rechten en plichten van de jongeren worden erin vastgelegd. Er zijn regels en afspraken opgenomen over bijvoorbeeld fraude, herkansingen, bewaartermijnen, beroep, et cetera. Het is een juridisch kader dat voor elke jongere de transparantie en de betrouwbaarheid van het examenproces waarborgt. Het examenreglement moet bekend zijn bij de jongere. Het kan bijvoorbeeld op de website van de vmbo en mbo-school gepubliceerd worden. Een format voor een gezamenlijk examenreglement voor de doorlopende leerroute vmbo-mbo vindt u in deel 1c van deze handreiking.

b. Format voor een gezamenlijke OER (onderwijs- en examenregeling vmbo-mbo)

Op basis van dit format beschrijft u op hoofdlijnen de inhoud van het onderwijsprogramma van de doorlopende leerroute; uit welke vmbo vakken, mbo kerntaken en werkprocessen de doorlopende leerroute bestaat. Een specifieke uitwerking van de verdeling van programmaonderdelen vmbo/mbo tijdens de opleiding kunt u vastleggen in een vakwerk/onderwijsplan/studiewijzer; Wanneer biedt u wat aan? Hoeveel begeleide onderwijsuren zijn hieraan verbonden? Wanneer vinden de BPV periodes plaats en welke inhoud staan daarbij centraal? Door wie wordt het programmaonderdeel verzorgd, en welk ondersteuningsaanbod is hierbij beschikbaar?

De wijze waarop de examinering van de verschillende programma onderdelen vorm krijgt wordt in dit deel ook op hoofdlijnen beschreven. Een specifieke uitwerking beschrijft u in het PTA/examenplan vmbo-mbo (zie deel 2 van deze handreiking). Het juridische kader van de examinering binnen de doorlopende leerroute legt u vast in het gezamenlijke examenreglement vmbo-mbo (deel 1c).

Algemene schets van de onderwijs- en examenregeling van de doorlopende leerroute vmbo-mbo (OER)

Het onderwijs;

Wat is de inhoud van het onderwijsprogramma vmbo-mbo op hoofdlijnen?

1. Wat is de naam van de doorlopende leerroute?
2. Betreft het een doorlopende leerroute of een geïntegreerde leerroute?
3. Waar leidt de leerroute voor op? (schets beroepsperspectief)
4. Wat wordt de duur in leerjaren van de leerroute en welke flexibiliteit zit hierin voor de jongere?
5. Welke vmbo vakken maken onderdeel uit van het onderwijsprogramma van de leerroute?
 - a. Wat zijn de verplichte vakken uit het gemeenschappelijke deel?
 - b. Wat zijn de verplichte vakken uit het profielgebonden deel en welke keuzes kan de jongere hierbinnen maken?
 - c. Welke keuzes kan de jongere maken in het vrije deel? Incl. beroepsgerichte profiel- en keuzevakken.
6. Met welke mbo kwalificatie rondt de student de leerroute af?
 - a. Uit welke kerntaken bestaat deze kwalificatie? Denk hierbij aan de kerntaken uit het basis- en profieldeel.
 - b. Zijn er aanvullende eisen opgenomen in de basiskern(a)ken?
 - c. Welke keuzedelen maken onderdeel uit van/kan de student opnemen in zijn leerroute? (hoe groot is de keuzedeelverplichting, welke keuzedelen gaat u aanbieden, onder welke voorwaarden kan de jongeren kiezen voor één of meerdere keuzedelen?)
 - d. Op welke wijze wordt invulling gegeven aan de 'generieke eisen voor Nederlands, rekenen en evt. Engels' binnen de leerroute?
 - e. Aan welke inspanningsverplichting moet de jongere voldoen voor het onderdeel 'loopbaan en burgerschap'?
 - f. Welke plek heeft de beroepspraktijkvorming binnen het onderwijsprogramma? En wat is het verplichte aantal klokuren beroepspraktijkvorming binnen de doorlopende leerroute?
 - g. Zijn er wettelijke beroepsvereisten die relevant zijn voor diplomering?
7. Welke programmaonderdelen vmbo en mbo worden geïntegreerd aangeboden binnen de leerroute en hoe wordt hierbij vorm gegeven aan de teambevoegdheid?
 - a. Bij welke programma-onderdelen wordt gebruik gemaakt van de teambevoegdheid?

- b. Op welke wijze werken hier vo- en mbo-docenten samen in één team?
 - c. Op welke wijze geeft de school invulling aan de eis dat het team als geheel beschikt over de bekwaamheidseisen en bevoegdheden van het vo en mbo voor alle programmaonderdelen van de doorlopende leerroute?
8. Wat is het aantal begeleidende onderwijzers binnen het onderwijsprogramma?¹¹
 9. Welke begeleiding wordt geboden aan jongeren met een extra ondersteuningsbehoefte?

TIP

Verwijs voor de specifieke wijze waarop u het onderwijsprogramma vorm geeft naar het vakwerkplan/onderwijsplan/de studiewijzer van de doorlopende leerroute.

Examinering:

Hoe wordt de examinering op hoofdlijnen vormgegeven en georganiseerd?

10. Hoe is de examinering op hoofdlijnen opgebouwd? Welke vmbo- en mbo-onderdelen van de doorlopende leerroute worden in welk leerjaar geëxamineerd?
11. Voor welke vakken/programma-onderdelen moet de jongere naast een schoolexamen een centraal examen afleggen? Op welke wijze telt de uitslag van dit centraal examen mee in de berekening van het eindcijfer voor dit vak/programma-onderdeel?
12. Waar kan de jongere meer informatie vinden over de wijze van examineren?

TIP

- Verwijs voor de specifieke wijze waarop u de examinering vorm geeft naar het gezamenlijke PTA/examenplan vmbo-mbo (zie deel 2 van deze handreiking).
- Verwijs voor de regels en afspraken rond de organisatie van het examen naar het gezamenlijke examenreglement vmbo-mbo (zie deel 1c van deze handreiking).

¹¹ Zie de bouwsteen studieduur en onderwijstijd voor de kaders

Diplomering;

Wat zijn de diploma-eisen binnen de doorlopende leerroute?

Hier beschrijft u wat de eisen zijn die nodig zijn voor diplomering in de doorlopende leerroute.

TIP

Zie hiervoor ook de inleiding (wettelijke eisen diplomering vmbo en mbo).

Door de scholen te bepalen aanvullende thema's

c. Format gezamenlijk examenreglement vmbo-mbo

Elke school voor vo en mbo heeft op schoolniveau een eigen examenreglement. Het is aan te bevelen om voor de doorlopende leerroute een gezamenlijk examenreglement te maken, zodat het voor de jongeren, de ouders en de school eenduidig is welke examenregels gelden voor de doorlopende leerroute. Bij dit gezamenlijke examenreglement vormen de bestaande examenreglementen van de vmbo- en mbo school het uitgangspunt. De mogelijke hoofdstukindeling hierna kunt u als basis nemen voor de ontwikkeling van een gezamenlijk examenreglement vmbo-mbo.

Hoofdstukindeling examenreglement doorlopende leerroute vmbo-mbo¹²

Inschrijving (toegang en toelating)

- Wie kan deelnemen aan de doorlopende leerroute?
- Wat zijn de algemene voorwaarden voor toelating tot een examen?
- Wat is de procedure voor toegang en toelating?

Vrijstellingen

- Wie kan vrijstellingen verlenen?
- Hoe zijn vrijstellingen aan te vragen?

Aangepaste examinering (o.a. ten behoeve van jongeren met een extra ondersteuningsbehoefte)

- Aan wie kunnen aangepaste vormen van examinering worden verleend?
- Welke aanpassingen in de examinering zijn er mogelijk?
- Op welke manier kunnen aanpassingen in de examinering worden aangevraagd?
- Welke voorwaarden gelden er voor het aanvragen en toekennen van aanpassingen in examinering?
- Wie beslist over aanpassingen in examinering?

Inhoud, vorm en planning examens

- Hoe en wanneer wordt informatie over de globale inhoud, de vorm en de planning van het examen verstrekt aan de jongere? (Verwijs hierbij naar het PTA/examenplan en/of studiegids).

Kwaliteitsborging

- Wie houdt er toezicht op de kwaliteit van de examinering?
 - mbo deel: de Inspectie van het Onderwijs in opdracht van het ministerie van OCW
 - vmbo deel: de directeur en de examinatoren van een school voor voortgezet onderwijs onder verantwoordelijkheid van het bevoegd gezag
- Wat is de rol van de examencommissie vmbo en mbo bij het borgen van de kwaliteit van het examen?¹³

Organisatie examens en gang van zaken tijdens het examen

- Hoe worden examenkandidaten tijdig geïnformeerd over plaats en tijdstip van het examen?

¹² Hierbij zijn de eisen aan het examenreglement zoals gesteld in het Examenbesluit VO (art. 31) en de Examen- en kwalificatiebesluit beroepsopleidingen WEB verwerkt.

¹³ De verplichting van de examencommissie in het VO wordt geregeld in de wijziging van het EBVO die met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid op 01-08-2021 in werking treedt. In het mbo wordt al langere tijd gewerkt met een verplichte examencommissie. De taken en bevoegdheden van de examencommissie in het mbo zijn breder dan in het VO, waarbij enkele bevoegdheden bij de directeur (blijven) liggen. Het is van belang helder te bepalen welke rol beide examencommissie spelen bij de borging van de kwaliteit van de examinering van de doorlopende leerroute.

- Wie vervult welke taken rondom de organisatie van de examens (op hoofdlijnen)?
- Wat is de gang van zaken tijdens het examen (zoals: legitimatie, te laat komen, vertrektijden, verplichting aanwijzingen op te volgen)?

Verzuim

- Wat zijn de regels met betrekking tot aanwezigheid en verzuim tijdens een examen?
- Wat is de consequentie van ongeoorloofd verzuim tijdens een examen (op de beoordeling van het examen en het aantal herkansingen)?

Onregelmatigheden

- Wat zijn onregelmatigheden?
- Wat is de procedure rondom onregelmatigheden: meldplicht bij vermoeden van onregelmatigheden, de rol van het bevoegd gezag en de examencommissie, het horen van de kandidaat, et cetera. (zie onder andere WEB Artikel 7.5.1. Commissie van beroep voor de examens)?
- Welke mogelijke maatregelen zijn er bij onregelmatigheden/fraude (zie onder andere artikel 31 en 5 Examenbesluit VO, en WEB Artikel 7.4.5a. Taken en bevoegdheden examencommissie, lid 4)?

Beroepspraktijkvorming

- Welke rol speelt de beroepspraktijk in de examinering (Verwijs hierbij naar het PTA/examenplan waarin dit is beschreven)?
- Wanneer is de bpv voldoende afgesloten en op welke manier wordt daarbij het oordeel van het leerbedrijf betrokken?
- Wie is verantwoordelijk voor de kwaliteit van de examinering in de beroepspraktijk?

Uitslagregeling

- In welke vorm worden beoordelingen gegeven (bijv. cijfers, decimalen, afrondingen)?
- Wat is de geldigheidsduur beoordelingen?
- Wat is een voorlopige, definitieve uitslag?
- Hoe worden de beoordelingen/cijfers bekend gemaakt?

Herkansingen¹⁴

- Minimum- en maximumaantal herkansingen, het aantal gelegenheden
- Wat zijn de voorwaarden voor herkansing?
- Wanneer mag de examenkandidaat herkansen (examenmomenten)?
- Welke beoordeling geldt (hoogste of laatste)?

Uitslag

- Binnen welke termijn, op welke manier en door wie wordt de uitslag van het schoolexamen gecommuniceerd naar de examenkandidaat?
- Wanneer wordt het schoolexamendossier afgerond en ter goedkeuring aan de jongere (en evt. zijn ouders) voorgelegd?

Diplomerings

- Wat zijn de algemene diploma-eisen (bijvoorbeeld, naast de examens moet ook de beroepspraktijkvorming voldoende zijn en aan de inspanningsverplichting van LOB/Loopbaan en Burgerschap zijn voldaan)? (Verwijs hierbij naar de examenregeling in de OER).
- Door wie wordt over diplomering besloten?

Inzage- en bespreekrecht

- Wat kan en mag de jongere inzien?
- Welke procedure geldt er voor het inzien en bespreken van examenbeoordelingen/resultaten?
- Wat is het recht op bespreking en motivatie?

Bewaring

- Wat wordt er door wie en waar bewaard?
- Wat is de bewaartermijn?
- Wat gebeurt er met het materiaal als de bewaartermijn is verstreken?

Bezwaar en beroep en commissie van beroep

- Wat is bezwaar en wat is beroep?
- Wat is de procedure voor het maken van bezwaar (indiening, binnen welke termijn, wie beoordeelt het)?
- Wanneer, hoe, bij wie en binnen welke termijn kan een beroepschrift worden ingediend? Inclusief het adres van de Commissie van Beroep.
- Wat is de termijn voor de uitspraak?

Geheimhouding

- Waarbij en voor wie geldt de verplichting tot geheimhouding?

Onvoorziene omstandigheden

- Wie beslist bij onvoorziene omstandigheden, dat wil zeggen, omstandigheden waarin in dit reglement niet is voorzien?

Wijzigingen en geldigheid van het reglement

- Wie is eigenaar van het reglement en wie heeft het recht om het reglement te wijzigen?
- Op welke manier kunnen jongeren kennisnemen van eventuele wijzigingen van het reglement?
- Voor welke examens geldt het reglement niet (denk aan examens van/door externe partijen)?

Net zoals het PTA in het vmbo moet het gezamenlijke examenreglement – na instemming van de MR – vóór 1 oktober worden ingediend in het internet-schooldossier (ISD) bij de inspectie en verstrekt aan de jongere die de doorlopende leerroute volgt.

¹⁴ In het PTA/examenplan vormen deze bepalingen het kader voor de wijze van herkansing bij het schoolexamen vmbo-mbo.

Het PTA/examenplan vmbo-mbo

a. Het tien-stappenplan naar één PTA/examenplan vmbo-mbo

Dit stappenplan geeft een voorbeeld van een systematische aanpak in tien stappen om tot een gezamenlijk PTA/examenplan te komen voor de doorlopende leerroute vmbo-mbo. Een goed uitvoerbaar plan dat transparant in beeld brengt hoe het schoolexamen is ingericht gekoppeld aan het onderwijsprogramma vmbo-mbo.

Scholen kunnen hierbij keuzes maken om bijvoorbeeld de beroepsgerichte component binnen de leerroute tussen vmbo en mbo te integreren, maar ook de avo vakken, burgerschap, LOB en de stage/BPV component.

Ook kunnen binnen de leerroute vmbo en mbo programma onderdelen los van elkaar worden aangeboden en geëxamineerd.

Stap 1:

Wat is de visie op toetsen en examineren?

Bepaal welke visie de vmbo-school en de mbo-school samen hebben op de toetsing en examinering van het programma binnen de doorlopende leerroute.

Wat beoogt het vmbo-mbo met de ontwikkeling van de doorlopende leerroute of geïntegreerde leerroute en welk rol kan examinering daarbij spelen?

Begint de route eerst breed oriënterend binnen een sector/domein of direct gericht opleidend voor een bepaalde kwalificatie? Kiest de school voor verkorting, verbreding en/of verdieping in het onderwijsprogramma? Hoe ziet de samenwerking met de regio eruit en welke rol spelen bedrijven bij het onderwijs en de examinering? Waarom maken de vmbo- en mbo school deze keuzes en welke consequenties heeft dit voor de examinering (in tijd, vorm en plaats bijvoorbeeld)?

Stap 2:

Verzamel en bekijk de algemene informatie van de vmbo examenprogramma's en het kwalificatiedossier mbo

Verzamel alle relevante documenten voor het opstellen van het PTA/examenplan. Denk hierbij aan:

- De vmbo examenprogramma's van de vakken die onderdeel uitmaken van de doorlopende/geïntegreerde leerroute.
- Het mbo kwalificatiedossier en eventuele keuzedelen.
- De wettelijke eisen aan het PTA/examenplan (Examenbesluit VO en Examen- en kwalificatiebesluit beroepsopleidingen WEB).
- Interne kaders en vereisten voor de haalbaarheid en betaalbaarheid.
- Gegevens uit evaluaties over de vorm en inhoud van toetsing examinering genoemd door leerlingen, bedrijfsleven en/of teamleden.
- Het vakwerkplan, onderwijsplan of opleidingsplan.

Stap 3:

Analyseer de inhoud van de vmbo examenprogramma's en het kwalificatiedossier en eventuele keuzedelen

Stel vast wat geëxamineerd moet worden en waar de school zijn eigen keuzes kan maken. Bepaal dit aan de hand van de volgende vragen:

- Welke exameneenheden en deeltaken van de vmbo examenprogramma's worden afgesloten met een centraal examen en hoeven dus niet in een schoolexamen aan de orde te komen?
- Welke exameneenheden en deeltaken van de vmbo examenprogramma's moeten terugkomen in het schoolexamen en welke mogen?
- Bepaal hoe je 'dekkend' wilt examineren.
 - neem in het PTA/examenplan op wat geëxamineerd moet worden.
 - maak een relevante en representatieve keuze uit de programma onderdelen die geëxamineerd mogen worden.
- Wat is volgens de beschrijving in de betreffende documenten de aanleiding, bedoeling en essentie van het mbo kwalificatiedossier en eventuele keuzedelen?
- Wat is de verhouding tussen de vakkennis, houding en/of vaardigheid? Waar ligt het zwaartepunt?
- Waar zit logische samenhang of overlap tussen de vmbo en mbo-eisen en zouden eisen in een gezamenlijk schoolexamen geëxamineerd kunnen worden? Welke inhoud wil je in samenhang examineren en waarom?

Stap 4:

Bepaal de te beoordelen programma inhoud van vmbo en mbo

Bepaal de clustering van de te examineren onderdelen (werkprocessen, kennis, vaardigheden, deeltaken, eindtermen). Bepaal hierbij welke vmbo en mbo onderdelen van het programma apart geëxamineerd worden en welke geïntegreerd in één schoolexamen. Maak hierbij wel duidelijk welke vmbo eindtermen/deeltaken en welke mbo-kwalificatie-eisen in dit schoolexamen worden geëxamineerd.

Stap 5:

Bepaal passende examenvorm bij de te examineren

inhouden

Bekijk per cluster van te examineren programma

onderdelen welke examenvorm passend is.

Zorg voor een goede mix van examenvormen.

Het geheel moet 'garanderen' dat de examinering voldoende betrouwbaar en valide is (dat je toetst wat getoetst

Geschikte examenvorm >							
Werkwoorden in de beoordelingsaspecten	1. Praktijkexamen/PvB	2. Kennis/theorie examen	3. Portfolio-examen	4. CGI/mondeling	5. Presentatie	6. Verslag	1 of 3 in combi met 2, 4, 5 of 6
Handelingen, gedrag, (manuele) vaardigheden, houding en resultaten van handelen (zoals beroepsproducten)	X						
Kennis, inzicht en het toepassen hiervan (weten, noemen, uitleggen, verklaren et cetera)		X					
Zaken die niet op één moment te beoordelen zijn, omdat het een proces betreft zoals bewustwording, groei, ontwikkelen van leervermogen en studievaardigheden, creativiteit. Of een langer lopend proces zoals projectmatig werken, samenwerken, het doorlopen van een creatief (productie)proces			X				
Zaken die moeilijk te observeren zijn zoals reflecteren, bewust handelen, transfer				X	X	X	
Zaken die direct op basis van het verslag te beoordelen zijn, zoals schrijfvaardigheid en schriftelijk rapporteren.						X	
Zaken die moeilijk oproepbaar zijn in de gesimuleerde of echte beroepspraktijk zoals palliatieve zorg of het voeren van functioneringsgesprekken.							X

Stap 6:

Bepaal de inhoud van (de leerstof voor)

het schoolexamen

Nadat bepaald is wat er getoetst gaat worden met welke examenvorm, bepaalt de school op welke wijze de jongere zich optimaal kan voorbereiden op het examen. Geef een beschrijving van de leerstof op hoofdlijnen die in het schoolexamen aan de orde kan komen, zodat de jongere zich goed kan voorbereiden en niet voor verrassingen komt te staan; Welke hoofdstukken of materiaal moet hij/zij bestuderen, welke vaardigheden moet hij/zij zich eigen maken, welke opdrachten moeten worden uitgevoerd, et cetera. Hiermee geeft de school per studiejaar zicht op de onderdelen uit het onderliggende onderwijsprogramma dat summatief getoetst wordt.

Let op:

Het PTA/Examenplan moet geen complete studiewijzer bevatten. In het PTA/Examenplan kan voor de jongere wel een link naar een studiewijzer staan.

N.B.

Het wettelijk kader van de doorlopende leerroute vereist dat de school naast de examinering per studiejaar ook zicht geeft op het totale onderwijsprogramma van de doorlopende/geïntegreerde leerroute. Aanvullend aan het PTA/examenplan geven de vmbo- en mbo-school dit weer in de onderwijsregeling van de OER (zie deel 1b) en de vakwerk-/onderwijsplannen.

Stap 7:**Bepaal de onderlinge weging van de schoolexamens**

Bepaal wat de weging is van de verschillende schoolexamens. Hoe zwaar tellen de examens mee in de totstandkoming van het eindcijfer/-oordeel van het programma-onderdeel?

Stap 8:**Bepaal de plaats, duur en planning van de examens**

Per schoolexamen geeft de school in het PTA/Examenplan aan waar het examen plaatsvindt (bij het bedrijf, op het vmbo of mbo), wat de omvang van het examen is (duur) en wanneer (binnen welke studiejaar) het examen binnen de doorlopende leerroute wordt afgenomen. Hiermee maakt de school ook zichtbaar of vmbo onderdelen bijvoorbeeld later in de route worden afgesloten en mbo onderdelen eerder.

N.B.

De centrale examens van de vmbo vakken maken geen onderdeel uit van het PTA/Examenplan aangezien dit zich richt op de schoolexamens. Het is aan te bevelen om in een bijlage bij het PTA/Examenplan de planning van de CE's voor de vakken die onderdeel uitmaken van de doorlopende leerroute op te nemen. Dit betreft – naast Nederlands en Engels (niveau 4) in het mbo – met name de vmbo centrale examens. De planning hiervan vindt de school op examenblad.nl (examenrooster).

Stap 9:**b. Een format voor een PTA/Examenplan vmbo-mbo**

Hieronder is een voorbeeld format voor een PTA/Examenplan vmbo-mbo weergegeven. Hierin zijn de verplichte onderdelen verwerkt. Het staat elke school vrij om een eigen format te kiezen en extra informatie of onderdelen op te nemen.

Met het invullen van dit format kunt u aangeven welke onderdelen van de vmbo en mbo-opleiding gezamenlijk worden aangeboden én geëxamineerd. Dit kan het beroepsgerichte programma zijn, maar dit kunnen ook de vmbo avo-vakken en de generieke mbo eisen zijn, bijvoorbeeld Nederlands, wiskunde, LOB of burgerschap en maatschappijleer.

Geïntegreerd examineren maakt het ook mogelijk om op één moment met één toets zowel de eisen uit het vmbo als mbo te examineren. Elk geïntegreerd vak/programma-onderdeel heeft een eigen PTA. Het ingevulde format PTA/examenplan moet – naast een verantwoording van hoe de examinering is ingericht – voor de jongere duidelijk maken wat er wanneer er van hem/haar verwacht wordt, hoe hij/zij zich hierop kan voorbereiden en hoe het eindcijfer/-resultaat voor een programmaonderdeel van het onderwijsprogramma vmbo-mbo tot stand komt.

Voor de vmbo- en mbo programma onderdelen die binnen de doorlopende leerroute los van elkaar worden aangeboden én/of apart geëxamineerd, kunt u de (bestaande) PTA's voor de vmbo-vakken en examenplannen voor mbo programma onderdelen opnemen in het gezamenlijke PTA/examenplan vmbo-mbo van de doorlopende leerroute.

Format PTA/Examenplan opleiding:

vmbo leerweg en profiel:

crebocode:

Cohort	
Leerweg vmbo	
Niveau opleiding mbo	
Sector	
Datum opgesteld	
Datum vastgesteld	

NAAM GEÏNTEGREERD VAK/PROGRAMMA ONDERDEEL VMBO-MBO DOORLOPENDE LEERRUTE							
1. Periode afname	2. Onderdelen examenprogramma vmbo-kwalificatie- mbo* <i>Wat moet je kunnen en kennen?</i>	3. Inhoud schoolexamen vmbo-mbo <i>Wat ga je hier voor in het onderwijsprogramma doen?</i>	4. Examenvorm en registratie code	5. Duur examen	6. Plaats afname	7. Herkansing <i>ja/nee</i>	8. Weging
Periode afname	<p>Vmbo: Vul hier in welke examen-eenheden/deeltaken getoetst worden en verwijst hierbij naar de vmbo examen-programma's eind-termen/deeltaken.</p> <p>Mbo: Vul hier in welke vaardigheid of inhoud getoetst wordt, verwijst daarbij naar de bijbehorende kerntaak/werk-proces uit het kwalificatiedossier of keuzedeel.</p>	Geef hier aan wat de leerling ter voorbereiding moet doen/leren (verwijst evt. naar een studiewijzer)	<p>Geef hier het type examen aan, zoals theorie-toets of praktijkexamen</p> <p>Vul hier daarnaast de registratiecode in t.b.v. het administratiesysteem vmbo/ mbo (bv. Magister/SOM).</p>	... minuten	Locatie waar examen plaatsvindt: school / bedrijf.		Deel dat een examen meetelt voor het eindcijfer van dit vak/ programma-onderdeel.
...	...						
Berekening eindcijfer schoolexamen: ... (weging onderdelen)**							

* Voor dit vak/programma-onderdeel moet de jongere naast het schoolexamen wel/geen centraal examen vmbo afleggen. De uitslag van het centraal examen weegt mee in het eindcijfer voor het vak (slaag-zakregeling).

** Het eindcijfer zoals behaald voor dit geïntegreerde programma onderdeel vmbo-mbo telt zowel mee bij het eindcijfer vmbo als mbo voor dit programma-onderdeel/vak.

Toelichting op de verschillende kolommen van het format

Ad. 1

De **kolom 'periode'** geeft aan in welke perioden van het schooljaar de examens van het schoolexamen (SE) afgenomen worden. Volstaan kan worden met het vermelden van de toets perioden die de school hanteert. Bijvoorbeeld: week 34 t/m 42 of periode 1. In het PTA/examenplan hoeven niet de precieze data en het tijdstippen van de schoolexamens vermeld te worden.

Ad. 2

In de **kolom 'examenprogramma/kwalificatie'** noteert de school de eindtermen/deeltaken/kern-taken/werkprocessen vmbo en mbo die in samenhang getoetst worden. De school geeft hiermee aan wat de jongere moet kennen en kunnen voor een bepaald examen (waar het examen over kan gaan). Dat kunnen gehele deeltaken/werkprocessen zijn of een combinatie van eindtermen. Hierbij gaat het om geïntegreerde vmbo-mbo programma-onderdelen; de vmbo avo-vakken, de beroepsgerichte component vmbo en mbo en/of de generieke mbo eisen voor Nederlands, rekenen en Engels. De school geeft per examen aan welke vmbo- en welke mbo-eisen hiermee worden getoetst.

Ad. 3

De **kolom 'inhoud schoolexamen'** beschrijft de onderwijsinhoud waarmee de jongere zich voorbereidt op de examens uit het PTA/examenplan. De kolom bevat geen complete studiewijzer, maar beschrijft kort welke leerstof in het examen aan de orde kan komen. Er kan ook een verwijzing of link opgenomen worden naar bijvoorbeeld een studiewijzer, hoofdstukken uit een methode of een methodesite.

Ad. 4

De **kolom 'examenvorm en registratiecode'** geeft weer met welk type examen getoetst wordt (passend bij wat beoordeeld moet worden). Op het niveau van het PTA/examenplan kan worden volstaan met een algemene aanduiding van de examenvormen, bijvoorbeeld: schriftelijke-, mondelinge-, luister- of een praktijkexamen. Dit is aan de school. Een school kan ook kiezen voor een specifiekere aanduiding van de examenvorm, bv. presentatie, film, debat, et cetera. In veel PTA's/examenplannen nemen scholen naast de examenvorm ook de examencodes op. Dit zijn de codes waarmee de examenresultaten in het school-administratiesysteem worden geregistreerd.

Ad. 5

In de **kolom 'duur examen'** ziet de leerling wat de omvang van een examen is. De examenduur is belangrijke informatie voor de jongere. Het maakt zichtbaar dat het in het PTA/examenplan gaat om afsluitende examens met een behoorlijke omvang.

Ad. 6

In de **kolom 'locatie'** vermeldt u waar het examen plaatsvindt. Bv. op het vmbo, het mbo of op een bedrijf.

Ad. 7

In de **kolom 'herkansing'** leest de jongeren of een examen wel of niet herkanst mag worden. Een school bepaalt zijn eigen herkansingsbeleid als onderdeel van het examenreglement (zie deel 1 c). In het PTA/examenplan staat of een examen herkanst mag worden binnen de kaders van de herkansingsregeling van de doorlopende leerroute.

Ad. 8

In de **kolom 'weging'** maakt de school aan de jongere duidelijk wat de weging van het betreffende examen is binnen het geheel aan examens voor het schoolexamen van dit vak. Deze weging kan worden aangegeven in de vorm van een percentage (20%) of een getal (2x). Een weging moet passend zijn bij de omvang en complexiteit van een examen en/of de relevantie van de (deel)taak/ eindtermen.

Neem hierna de PTA/examenplannen op van de vakken/programma-onderdelen die niet geïntegreerd worden geëxamineerd binnen de doorlopende leerroute.

Naast het PTA/examenplan van de vmbo avo-vakken, de beroepsgerichte component vmbo en mbo en de generieke mbo eisen voor Nederlands, rekenen en Engels, omvat de doorlopende leerroute minimaal de BPV verplichting en Loopbaan- en burgerschap en LOB. Deze onderdelen kunnen met behulp van onderstaand format een plek krijgen binnen het gezamenlijke PTA/examenplan. Daarbij is voor Loopbaan en Burgerschap (mbo) uitgegaan van een geïntegreerd PTA/examenplan met LOB (vmbo).

BEROEPSPRAKTIJKVORMING/STAGE					
bpv-onderdeel	Beschrijving van het bpv-onderdeel	Periode	Duur	Manier van beoordelen	Resultaat
Naam van het bpv-onderdeel	Beknopte inhoudelijke beschrijving van het bpv-onderdeel. Wat is het doel van dit onderdeel? Welke beroeps-taken en/of kerntaken en/of werkprocessen staan er centraal?	Periode waarbinnen dit onderdeel moet worden uitgevoerd	Duur of omvang van dit bpv-onderdeel	Hoe en door wie wordt bepaald of dit onderdeel voldoende is?	Onvoldoende/ voldoende/ goed

LOOPBAAN EN BURGERSCHAP (MBO) EN LOB (VMBO)					
Code	Dimensies/ loopbaan-competenties	Bewijsstuk	Periode	Plaats	Resultaat
Code	Kwaliteiten-reflectie	Bewijsstuk	Periode	School/bedrijf/elders	Voldaan/ niet voldaan
Code	Motievenreflectie	Bewijsstuk	Periode	School/bedrijf/elders	Voldaan/ niet voldaan
Code	Werkexploratie	Bewijsstuk	Periode	School/bedrijf/elders	Voldaan/ niet voldaan
Code	Netwerken	Bewijsstuk	Periode	School/bedrijf/elders	Voldaan/ niet voldaan
Code	Loopbaan/ loopbaansturing	Bewijsstuk	Periode	School/bedrijf/elders	Voldaan/ niet voldaan
Code	Politiek-juridische dimensie	Bewijsstuk	Periode	School/bedrijf/elders	Voldaan/ niet voldaan
Code	Economische dimensie	Bewijsstuk	Periode	School/bedrijf/elders	Voldaan/ niet voldaan
Code	Sociaal-maatschappelijke dimensie	Bewijsstuk	Periode	School/bedrijf/elders	Voldaan/ niet voldaan
Code	Dimensie vitaal burgerschap	Bewijsstuk	Periode	School/bedrijf/elders	Voldaan/ niet voldaan

Bronnen en links

Naast het ontwikkelen van een gezamenlijke examinering vmbo-mbo kent de doorlopende leerroute mogelijkheden (en verplichtingen) voor o.a. onderwijstijdverkorting, overdragen van bekostiging, het ontwikkelen van een samenwerkingsovereenkomst en voor het gezamenlijk vormen van een team en de inzet van een teambevoegdheid. Hieronder de links naar eerder verschenen bouwstenen en andere bronnen die inspiratie en informatie geven over de samenwerking vmbo-mbo. Bij het ontwikkelen van deze handreiking is tevens geput uit deze bronnen.

Bouwstenen doorlopende leerroute

- [Examinering](#)
- [Teambevoegdheid](#)
- [Studieduur en onderwijstijd](#)
- [Samenwerkingsovereenkomst](#)
- [Altijd een passend vervolg \(de overstapoptie\)](#)

Vmbo:

[**Handreiking SPV - Het programma van toetsing en afsluiting in het vmbo**](#)

Instrumenten VO-raad

Examenblad.nl:

[**examenprogramma's van alle vakken in et vmbo en syllabi voor die delen die met een CE worden afgesloten**](#)

Platform vmbo:

[**vakinhoudelijke uitwerkingen voor alle onderdelen van de beroepsgerichte programma's die met een SE worden afgesloten**](#)

Mbo:

[**Handreikingen Kennispunt MBO:**](#)

[**Stappenplan opstellen examenplan**](#)

[**Servicedocumenten procesarchitectuur examinering mbo**](#)